

WILDEVROUW

JEROEN OLYSLAEGERS BIJ DE BEZIGE BIJ

WIJ (roman, 2009)

WINST (roman, 2012)

WIL (roman, 2016)

Jeroen Olyslaegers

WILDEVROUW

2020

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © 2020 Jeroen Olyslaegers
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Omslagillustratie © Billy Bragg
Foto auteur Stephan Vanfleteren
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker
Afbeelding Wildeman © *Wildeman*, Anoniem, naar ontwerp
van Pieter Bruegel, Rijksmuseum
Afbeelding Wildevrouw © bpk / Staatsgalerie Stuttgart
Druk Wilco, Meppel
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 1301 2
NUR 301

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

*Waert dat ick sprake met der menschen ende enghelen tonghen ende die liefde
niet en hebbe, soe ben ick gheworden als een luydende metael, oft een clinckende
belle.*

1 Korinthiërs 13

Mundus vult decipi.

Sebastian Franck, 1542

Voor mijn moeder

Voor de Nimf

WILDEMAN

WANNEER EEN VENT drie vrouwen aan de aarde heeft moeten toevertrouwen, de een na de ander, en twee van hen ook nog eens deze wereld hebben verlaten met een bijna voldragen kind in hun buik, dan acht hij zijn zaad vervloekt. De laatste stierf vlak nadat ze een zoon ter wereld had gebracht. De eerste twee kwamen zelfs niet aan baren toe. Beladen als een schip vol toekomst zonken ze weg in de diepte van de dood, nog voor ze met hun vracht wisten aan te meren. De eerste voelde zich geminacht en had schrik van mijn manieren, de tweede piste op mij vanop grote hoogte en deed alsof ik een ware stier was in bed, de derde keek in het zwart van mijn ogen en wist genoeg.

De eerste sloot me op zonder het te weten. De tweede joeg me schrik aan gelijk een beul op voorhand rammelt met zijn tortuurgerief. De derde was zo vrijmoedig dat ik dacht dat ze mij en heel de wereld uitlachte. En achteraf, altijd achteraf, beseft een mens pas hoe buitenzinnig alles is geweest; alsof elk van hen half een droom, half een leven met mij heeft trachten te slijten, zonder te weten, zonder dat ik het zelf wist, waar de droom begon en waar die door het wakend leven werd

opgevreten. Ach nee, wees eerlijk, zonder iets te weten over elkander. En toch, bij elk van hen, was er vanaf het begin mijn verlangen om met een vrouw die ik de mijne mocht noemen te kunnen versmelten, zonder te weten of die vrouw hetzelfde wenste. Het was een verlangen naar meer, naar een kracht die door beiden wordt gedeeld, naar iets wat alles overtreft, naar de eenheid die ware liefde heet in ieders hart. Maar hoe zegt ge dat tegen een ander? Het blijft een onmogelijke droom die ge in het bed tracht na te jagen en waar ge bij daglicht over zwijgt. Misschien speelt wat er tussen vrouw en man heerst zich af in een eeuwig vagevuur, wachtend op die ene bevrijding die een van hen of beiden naar boven voert. Maar dat zou kunnen betekenen dat de dagen die daar verplicht worden doorgebracht kunnen worden ingekort door ze af te kopen bij een of andere geldbeluste pastoor die in een wolk van wierook en met een zuinige mond het slijk der aarde ontvangt zodat er nog meer kerken kunnen worden gebouwd, gezopen en gevreten kan worden onder het teken van de gelijkheid onder oplichters terwijl de gewone mens met angst en gehoorzaamheid blijft besmet. Is er wel een vagevuur, vraagt men zich openlijk af, of is dat een gebied dat in de eerste plaats door Uw schijnbaar devote dienaars bij ons werd afgedwongen zodat ze er iets aan verdienen? Misschien bestaat dat vagevuur vooral in het hoofd van ieder als een kamer waar de pijn woont en zal men in de mijne dode vrouwen aantreffen.

Margreet, de vroedvrouw, duwde een geslepen hoornsteen in de handpalm van Godelieve, mijn eerste vrouw, toen ze haar bijstond bij het baren. Godelieve... enkel haar naam blijft nu nog over. 'Ik ben er voor u,' zei mijn eerste vrouw. Was ik er wel voor haar? In bed tastte ze naar me, meer uit plicht dan uit honger. Zo snel mogelijk wilde ze haar buik bevolken met een zoon van mij en ik wist niet of het was uit devotie of omdat dit nu eenmaal van haar werd verwacht. Zwanger was ze op haar schoonst, alsof er iets in haar verscholen zat, voorheen angstig en benauwd, wat door onze daad, door ons beider wil, kon openbloeien. Dikwijls wilde ik dat ze naar me bleef kijken terwijl ik naar haar keek,

wat ze zelden inwilligde. Soms tilde ik voor het slapengaan haar nachtgewaad op om naar haar opbollende buik te kijken en ‘zijt gezegend’ te kunnen prevelen, waarna zij de zoom van haar gewaad weer naar beneden duwde en antwoordde: ‘Dat is hij al, dat weet ik zeker. Onze zoon is gezegend. Hij is gezegend omdat hij wordt verwacht.’ Vergeefs was die wens. Na een al te lange strijd hoorde ik mijn vrouw zo hard roepen dat ik de kamer binnenstormde en daar een slagveld aantrof, alsof een bloedzuchtige demon er tekeer was gegaan. Met haar dijen wijd op de baarstoel zuchtte mijn vrouw voor het allerlaatst en liet dan haar hoofd naar achter leunen. In die stilte viel er iets op de grond. In mijn verbijstering, nog niet beseffend dat ik op dat moment vrouw en kind was verloren, raapte ik de steen op. ‘Het is een jaspis uit het Oosten,’ zei Margreet. Ze schudde met haar hoofd: ‘Hij heeft mij al zoveel geholpen.’ Ik gaf hem aan haar. De vroedvrouw keek van me weg toen ze hem in een van haar zakken liet vallen. ‘Het lag niet aan de steen...’ heb ik geantwoord en toen opende het verdriet zijn zwarte muil en slokte me op met huid en haar.

Roos was iemand die iedereen kende. Ze was de dochter van een handelaar in stoffen, een die vaak bij me over de vloer kwam en daarbij vaststelde dat ik in mijn herberg op het Zand elke dag veel volk verwelkomde, dikwijls ook rijke en machtige mensen die onder elkander fluisterden over gewichtige zaken. Ze was zijn laatste ongetrouwde dochter en hij bood haar aan, ietwat beschaamd, terwijl zij klaarstond om door mij te worden gekeurd. Maar het was Roos zelf die mij keurde. Haar groene ogen lieten geen dwang toe, niet van haar vader of wat voor man ook. Tot groot chagrijn van hem haalde ze haar schouders op nadat ze me had bekeken, waarna ze zei: ‘Hij lijkt minder erg dan de rest.’ Ik barstte in lachen uit om mijn onbehagen te verbergen. Ongenaakbaar stond ze in het leven. Haar kleine gestalte en haar vaak woedende blik deden mensen terugdeinzen. Weinig maakte indruk op haar. Ze repte met geen woord over wat mij was overkomen en als ik haar per ongeluk met de naam Godelieve aansprak, keek ze me steeds weer vragend aan, alsof ze wachtte op een verduidelijking of een uitleg

over een naam waar ze schijnbaar nooit eerder van had gehoord. Ze riep van alles wanneer ik bij haar binnendrong. Was ik mistroostig, dan fluisterde ze: ‘Beer, kom eens hier.’ Ze kon plots zo zacht zijn dat het me naar adem deed happen. Ik wilde er voor haar zijn, maar zij stond dat niet toe. Geen compliment, geen schoon geschenk, geen woorden die ik van een rederijker had gepikt deden haar plezier. Ze was wie ze was. Ze bracht een diepe rust, gewoon maar vanwege het feit dat ze deed of mijn verleden nooit had bestaan. Margreet vermeed ze niet. Ze ging dikwijls bij de vroedvrouw langs om raad. Toen ze zwanger werd, wilde ze absoluut van haar weten of we een jongen of een meisje mochten verwachten. ‘Ge neigt met uw buik naar de linkerkant,’ kreeg ze te horen, ‘het zal een meisje worden.’ Van haar heeft ze een bloedsteen gekregen om vast te houden bij de bevalling. ‘Ze is een sterke,’ heb ik toen te horen gekregen, ‘maar we moeten voorzichtig blijven en die steen helpt tegen de bloedingen.’ Ik liet ze samen achter, zot wordend. Veel gekreun hoorde ik niet. Twee uur later stond de vroedvrouw voor me, sprakeloos en met haar handen onder het bloed. ‘Gij zijt niet meer welkom in dit huis,’ heb ik haar toen toegebruld. Ze knikte, maar zei dat ze eerst nog het lijk van mijn vrouw wilde wassen. Dat heb ik haar toegelaten en toen ze daarna afscheid van me nam, was mijn razer-nij radeloze angst geworden en kreeg ik niks meer uit mijn strot. Een mens zou denken dat het daarbij moet eindigen. Ge wilt niet meer dan wat ge al hebt mee moeten maken, maar ge maakt u daarbij wat wijs. Ge krijgt gewoon zoveel als wat ge weet te dragen.

Clara heeft me zelf gevonden. Geen vader kwam haar aanbieden, geen ander familielid kwam bemiddelen. Ze stond ineens in mijn herberg, alleen. Ik was niet meer op zoek, wilde geen vrouwvolk meer al te dicht bij me. Ik was van plan om me naar de hel te zuipen. Mensen begonnen me te mijden. Veel klanten bleven weg. Zij die overbleven waren er om samen met mij en dikwijls op mijn kosten de nacht te verzwelgen. Ik heb in het begin gedacht dat Clara me door de Gehoornde was gezonden, of misschien toch door U, want veel verschil tussen U en de duivel zag ik op dat moment niet meer. Ze had donkere ogen en legde

zomaar ineens haar hand op de mijne. Ze was een weduwe die haar man had verloren nog voor er kinderen kwamen. Ze wist een en ander over pijn, hoewel ze er zelf van leek gevrijwaard. Het heeft haar tijd gekost om mij haar in haar ogen te laten kijken. Maar uiteindelijk dacht ik bij haar mezelf te kunnen verliezen, en wie weet alles wat er was gebeurd weg te vrijen, nacht na nacht, gelijk in volle galop een ruiter op een paard. Soms, wanneer ik uitgeput op de rand van het bed zat, hoorde ik haar zachtjes lachen. Wanneer ik haar dan vroeg waarom, zei ze telkens: ‘Nog!’ Het maakte me zot van verlangen, het was alsof de duisternis in mij een bloedlating kreeg. Ik stond te dromen in mijn herberg. Haar ‘nog’ bleef nazinderen en ik zag dan weer mijn kop tussen haar natte dijen. Ze drong aan op een huwelijk toen ze zwanger bleek. Ze negeerde mijn angsten, keek dwars door alles heen, ging te rade bij Margreet, ook al had ik het haar verboden. ‘Dat mens is een vloek!’ had ik uitgeroepen toen ik achter de waarheid was gekomen. Mijn vrouw zei rustig dat ik niet te snel zulke dingen moest uitspreken. Talloze kinderen had Margreet gezond ter wereld gebracht. Zelfs na wat mij was overkomen waren er weinig vrouwen in de stad die twijfelden aan haar kunde. Wie weet was ik de vloek, werd ik gestraft voor zonden waar ik geen weet van had. Wie weet was er helemaal geen vloek, want hoe kunt ge nu uw eigen zonden vergeten? Ik liet haar begaan omdat ze het me lachend had verteld, wat me in diepe verwarring bracht. Kon het leven echt zo simpel zijn? Clara en Margreet werden zelfs vriendinnen. En een eind ver in haar zwangerschap was ik overtuigd. Het ongeluk was bezworen door een lach, door lichtheid en wat ik voorheen onmogelijk had geacht. De weeën kwamen niet op gang. Mijn vrouw kreeg van Margreet wat bier te drinken waarin ze verpulverd moederkoren had gedaan. ‘Maak u geen zorgen, Beer. Het is verdroogde roggeschimmel en het zet mijn baarmoeder open,’ had ze me gezegd toen ze mijn ongeruste blik zag. ‘Ga naar buiten zodat ik uw zoon op de wereld kan zetten!’ Het leek een amusant wagenspel waarbij twee doden van geen tel meer waren.

Ik hoorde het krijsen van het kind. Ik stormde naar binnen. Margreet stond daar met mijn zoon in haar armen.

Een wonder. Een vloek.

Daar stond de lege baarstoel. Clara lag op het bed te schokken met schuim aan de lippen, alsof de bliksem in haar was geslagen. De vroedvrouw duwde mijn zoon in mijn armen. Ze trachtte het schokken tot bedaren te brengen. Er kwam geen eind aan. Ik riep Uw naam, zo luid ik kon.

Help haar!

Margreet probeerde Clara een of ander poeder te drinken te geven. Dat lukte niet. Haar schokken liet het niet toe.

Ik weende, zei haar naam, herkende haar bijna niet meer.

Er kwam nog één kreet.

Daarna niks meer.

Zelfs het kind zweeg.

‘Ik breng meestal mirakels ter wereld,’ huilde de vroedvrouw over haar toeren. ‘Bij u breng ik de dood. Geen schunnigaard, geen duivelaanbidder, geen smeerlap krijgt zoveel dood in zijn huis.’ Ze keek me aan alsof ik haar een antwoord schuldig was, iets wat mijn eigen pijn verklaart, mijn noodlot verschoont, het raadsel van mijn onbevattelijk ongeluk bezweert.

Mijn vrouw lag op dat echtelijk bed, een dode wier borsten gezwollen stonden, met melk klaar voor een ongebruikte mond waaruit plots een ijzingwekkend brullen kwam dat deed vermoeden dat het kind wist dat zijn moeders laatste daad op aarde het uitpersen van zijn lijf was geweest. ‘Hij leeft,’ zei ik schor. Margreet knikte terwijl ze hem trachtte te sussen, maar bleef intussen kijken naar de moeder, naar mijn derde vrouw, die tussen haar dijen verzwolgen was gelijk door een wolf, haar schone ogen gesloten gelijk een heilige die haar zegen en zaligheid heeft gegeven, niks nog kloppend hart.

Als ik daaraan denk, zie ik mezelf weer staan met mijn vuisten naar U geheven, luid vloekend zonder nog een kruis te slaan. De woede beet zich in me vast terwijl ook de angst zijn kaken in me zette, gelijk twee valse honden vochten ze om mij, venijnig schuddend met hun kop.

Ik brulde ‘nee’, zo dikwijls achterelkaar dat ik geen stem meer

overhield. Ik heb Margreet naar de hel gewenst, haar uitgescheten voor heks en haar toegeroepen dat ze beter stierf met een touw om haar nek of in een vlammenzee. Wie weet ben ik haar te lijf gegaan. Ik herinner het me niet meer. Ik heb evenmin weet van de cellenbroeders die met hun brede, donkerbruine tunieken en met hun gelaat half verborgen onder hun zwarte capuchon het lijk van mijn vrouw kwamen kisten en vervolgens meenamen, zoals zij dat bij mijn twee vorige vrouwen hadden gedaan, gelijk ze slachtafval kwamen opruimen. Niks weet ik van de begrafenis in de kerk van Sint-Andries, of ik er gehuild heb of niet, of ik mezelf daar luidkeels heb vervloekt of nauwelijks een woord heb gezegd. Ik heb geslapen, dat is alles wat ik nog weet. Ik zie me de gang op wankelen en de deur van een leegstaande slaapkamer openen waar ik me vervolgens in een bed begroef. Ik wilde blijven in dat donker hol. Telkens als ik mijn ogen sloot, hoopte ik op de dood. Ik hield ze stijf gesloten. Ik zag van alles kronkelen in hevige kleuren. Duivels of draken, zo hoopte ik, die me kwamen halen of die me aanmoedigden om me helemaal door de duisternis te laten opslokken. Ik kan niet verklaren waarom ik dan toch ben opgestaan en zwak en zuchtig de trap ben af gegaan en de keuken heb opgezocht. Het was tijdens een ochtend. Ik zette me aan de tafel en keek naar de rug van Margreet, die soep aan het maken was. Mijn zoon lag in een kribbe vlak bij haar rustig te slapen. Ik zat daar ontdaan, alsof ik alles opnieuw moest leren. Ik zat er als een schim die terug werd geroepen, iemand die werd gedwongen zijn verlangen naar de dood op te geven zonder te weten waarom. Margreet was niet vertrokken. Ze had de touwtjes in handen genomen, de herberg op orde gehouden en mijn zoon verzorgd. Nu zette ze zonder iets te zeggen een kom soep voor mijn neus. De lepel in mijn hand leek veel te veel te wegen, maar ik at. Hap na hap slikte ik weg, kijkend naar mijn zoon, die langzaam wakker werd en zacht kraaide, waarna Margreet zijn vuistje vastnam en er haar lippen op drukte. En toen schaamde ik me dat ik haar de brandstapel had toegewenst. Ik zag het in de opwellende tranen van Margreet, ik had het gezien in de plooiën van de bebloede lakens rond de dijen van mijn vrouw, ik zag het in de pels

van mijn veel te behaarde zoon, die eruitzag alsof mijn vrouw niet met mij had gepaard maar met een wild dier. U daarboven waart het en U alleen. Uw vinger wees naar mij. Ik keek naar de liefde die Margreet direct en onvoorwaardelijk aan mijn zoon gaf. Het was waanzinnig haar de schuld te geven. Het was zelfs godslasterlijk. Het had betekend dat ik U niet zou hebben erkend.

Drie vrouwen hadden me dingen te leren over het leven, bij alle drie was hun tijd beperkt en waren achteraf hun woorden kostbaar. Hun dood sneed mij zo aan stukken dat ik mijn kloten als mijn grootste vijand begon te beschouwen, mijn vruchtbaarheid een doder in een schoot en mijn fluit het wapen. Zo voelde deze vloek aan. Drie keer toonde U mij een baarstoel onder het bloed met een verzwolgen vrouw daarvan als trieste bron. De dood aasde niet op mij, maar heeft de vrouwen belaagd die ik liefde heb geschonken, zodat ik jarenlang mij in mijn herberg meer vervloekt heb geacht dan in de hel, bradend aan een spit, stinkend naar zwavel en vuiligheid. De liefde in mij beschouwde ik toen gelijk een vermaledijd vat in mijn herberg, onaangesproken omdat niemand ervan zou wensen te drinken. Geen vrouw nog in mijn buurt, geen lijf nog dat het mijne raakt, niks wat er nog valt te delen.

En dat is nog maar het begin van mijn verhaal.

Deze drie vrouwen bleven jarenlang de spoken in mijn leven.

De vloek bleef de vloek. Ik wist niet waarom me zoveel ellende was overkomen.

En het was niet gedaan.

Er kwam nog een beproeving, een waardoor ik alles heb moeten achterlaten.

Een vierde vrouw kwam in mijn leven.

Haar heb ik nooit de mijne mogen noemen.

Het was een wildevrouw en ze kwam uit het Noorden.

Ze sprak slechts één zin uit.

Pas daarna, hoe gruwelijk ook, voelde ik weer mijn hart.

Het wordt donker in Amsterdam, de stad waar ik niet ben geboren. De maand augustus is weer begonnen. Tijdens die maand, nu tien jaar geleden, in het jaar onzes Heren 1567, ben ik gevlucht uit Antwerpen, samen met de wildevrouw en haar kind. Tijdens de vlucht werd mij de wildevrouw ontnomen. Ik heb haar bloederig lijk moeten begraven terwijl haar kind huilde en ik mezelf zo vervloekt heb geacht dat ik ter plekke wilde sterven aan dat graf tussen de duinen, niet ver van een vissershut.

U hebt mij beproefd, o God. Veel van wat ik heb meegemaakt lijkt het verhaal van een halve zot die zijn zinnen verliest in een waanzinnig geworden tijd om achteraf nog eens te worden vervloekt met momenten van helderheid. Iedere waanzin heeft zijn eigen geschiedenis. Ik zou de mijne van de daken kunnen brullen, over het Damrak tot aan het Oorgat, maar elk jaar vertel ik het tegen mezelf.

Wat gebeurt er wanneer alle gruwel waarheid wordt? Wat gebeurt er wanneer een hart blijft slaan, ondanks al dat wrede afscheid? Er schuilt iets wonderlijks in groot ongeluk. Ik steek een kaars aan en plaats haar op de tafel in mijn kleine slaapkamer boven mijn herberg in de Warmoesstraat. Het wonderlijke was dat ik blindelings verder strompelde, dat na de eerste stap een andere kwam, en dat ik met een kind dat niet het mijne was het graf van haar moeder, de wildevrouw, heb achtergelaten en met paard en kar verder ben getrokken richting noorden. Achteraf blijft ge u verwonderen over het feit dat ge ondanks alles zijt blijven leven en dat uw pijn de uwe zal blijven tot de dood ook u komt halen. Geen mens hier weet wat mij is overkomen, tenzij enkele oude maten uit Antwerpen die me soms komen opzoeken. Maar ook zij kennen maar slechts stukken van mijn verhaal.

Aanhoor mij, o God. Hoeveel keer heb ik dat niet gefluisterd of met een vloek uitgesproken? Maar U luistert niet. U hebt mij nog nooit een teken geschonken. Na al die jaren is het verlangen naar Uw spreken uitgedoofd. Het stormt niet meer in mijn hoofd. Mijn machteloosheid is bezworen. Na de dood hoort ieder van ons Uw stem en aanhoren we Uw Oordeel. Mocht ik nu plots, vanwege een ongeluk, een ziekte of een onhandigheid voor Uw Vierschaar komen, dan kan ik getuigen dat al wat mij heeft vervloekt mij niet heeft kleingekregen. De pijn gaat nooit weg, maar Uw Zwijgen heb ik aanvaard.

Augustus is de maand waarin ik telkens weer terugblik, waarin ik het raadsel van wat mij is overkomen opnieuw tracht te doorgronden. Marie, die ik beschouw als mijn eigen dochter, weet dat ze me dan 's avonds met rust moet laten. Als de laatste klanten zijn vertrokken, trek ik naar boven en wacht tot buiten de geluiden uitsterven om dan een kaars aan te steken en in de vlam te staren. Het is de maand waarin ik terugkeer naar mijn verleden. Het eerste jaar na de dood van de wildevrouw herbeleefde ik mijn pijn en die leek nog rauwer dan voorheen. Mijn schuld, dacht ik toen, godverdomme, het is door mijn eigen schuld dat ze nu begraven ligt. Ik had niet mogen vluchten. Ik had moeten blijven. Door al die vrouwendood in mijn leven had ik mijn zinnen verloren. Kwam het niet doordat ik me zo vervloekt heb gedacht dat ik de wildevrouw en haar kind wilde beschermen door weg te vluchten? Had ik dat niet halsoverkop gedaan, dan had ze nog geleefd en was haar kind geen moeder kwijtgespeeld. Ik maakte mijn eigen martelkelder en Vierschaar, was zelf rechter en beklagde, zelf de beul en de ongelukkige op de pijnbank. Zelfverwijt is de eerste poort van het rouwen, heb ik geleerd, en die poort komt uit op een lange, smalle gang waar geen einde aan lijkt te komen en waar ge door moet of ge het nu wilt of niet. Mijn schuld, mijn grote schuld. Maar gaandeweg, wanneer die vermaledijde maand augustus er weer aankwam, en ik niet anders kon dan de gruwel te herbeleven, werd die gang wat breder. Niet louter mijn eigen leed en dwaasheid begon ik te zien, maar ook

die van de stad waar ik ben geboren. We zijn met elkander verbonden. En er waren genoeg redenen dat ik die stad met haar en haar kind was ontvlucht en die met Antwerpen zelf te maken hadden, samen met de noodlottige rol die ik daar had gespeeld. Ik heb jarenlang mijn geheugen gehaat, en mijn herinneringen beschouwd als kwelduivels. Ik heb me dikwijls laten verzwelgen door zelfmedelijden. Maar na verloop van tijd werd dat geheugen ook een engel die me een spiegel voorhield. Zo zijt ge, toonde de spiegel, en zo zijt ge altijd geweest. De vloek was mijn verlangen naar eenheid, zo peins ik nu, en ging niet enkel over vrouwen. Elk verlangen is telkens weer een daad van overmoed. Ik heb mezelf wijsgemaakt dat ik met mijn herberg te Antwerpen deel uitmaakte van een geheel, dat ik samen met al die andere Antwerpenaren één stad vormde en dat het wij tegen de rest was, hoe verschillend we ook van elkander waren. Ik meende over een overtreffende kracht te beschikken die ik met elke Antwerpenaar deelde. Wat er ook gebeurt, zo heb ik vaak gedacht, wij zorgen samen voor die eenheid. Binnen de omwalling die ons omgeeft zijn we één en mogelijke vijanden zullen eerst die omwalling moeten bestormen vooraleer ze ons klein willen krijgen. Verlangen is overmoed, en overmoed maakt blind. Door mijn pijn en het traag slijten ervan, ben ik beginnen beseffen dat het nooit zo is geweest. Het is waar dat de Antwerpenaren zich tijdens die jaren vaak hulpeloos hebben gevoeld. Ik heb moeten meemaken hoe een strenge winter de stad teisterde en hoe het bestuur achteloos faalde in plaats van het volk te beschermen. Maar de onvrede ging veel dieper dan een gevoel van machteloosheid. We hebben onszelf laten verdelen. We hebben onze mogelijke eenheid verloochend. Wij zijn elkanders vijand gebleken, elkanders verrader achter de omwalling. Antwerpen is nu bezet door Spaanse troepen die eerst onder leiding van die smerige hertog van Alva mijn voormalige stad zijn binnengekomen en daar zijn gebleven, ook nadat die smeerlap zelf is vertrokken. Ze hebben daar op zo'n gruwelijke manier huisgehouden dat de stad op een bepaald moment een ware hel moet zijn geweest met zatte huurlingen als demonen. Al tien jaar lang doen ze met die stad wat hun belieft.

Maar zij waren het niet die de Scheldestad op de knieën hebben gekregen. Het waren de Antwerpenaren zelf. Wij zijn blind gebleken. Dat was onze vloek. En zo komt het dat ik tijdens deze oogstmaand heel dat schouwtoneel zich voor mijn ogen zie afspelen, heel het verhaal van mij en dat van de stad, nog steeds met pijn, maar ook met een wil om alles zo veel mogelijk te vatten, elk jaar opnieuw, starend in die vlam. Een mens moet dwaas worden om de ware wijsheid te leren, wordt er ergens verteld in Uw Boek. Dat klinkt nog altijd als een wrede grap. Mijn dwaasheid blijft te willen getuigen, elk jaar opnieuw. Want ik hoop nog steeds dat een mens zichzelf helemaal leert te aanvaarden en zijn pijn verdraagt, wanneer hij tegen zichzelf zijn leven begint te vertellen, zowel wat hij heeft meegemaakt, alsook waar hij vandaan komt en dat hij dit zo genadeloos mogelijk doet.

Op het Antwerps wapenschild worden de tekens van de stad – de burcht met de drie torens en zes geluksrozen in wit en rood die de vrijheden verzinnebeelden – geschrinkt door twee figuren: een wildeman en een wildevrouw. Ze staan daar als een teken van eenheid en ze waarborgen de vrijheid van deze stad aan het water. Mijn verhaal is dat van die wildeman die ik speelde en van de wildevrouw die simpelweg zichzelf bleef en mij zo naar haar hart voerde. Het is tevens het verhaal van een stad die zichzelf heeft verscheurd, waar de eenheid de vrijheid baarde en de vrijheid deze eenheid vervolgens opvrat, zoals ook ik mij door gruwel opgevreten heb geacht.

Dit is mijn innerlijk woord.

Dit is mijn Antwerpen waar dat innerlijk woord is ontstaan, een stad die haar rijkdom heeft verloochend.

MIJN VADER WAS het die me als eerste deed kijken naar wat me omgaf, naar een stad die toen wel op zijn maat leek gemaakt, tijdens een periode waarin zelfs de grootste armoezaaier zich gezegend wist (dat was toch wat elke Antwerpenaar zich wijsmaakte).

Ik zie mijn vader nog door de straten stappen met een Engelsman of een Portugees bij zich, hem soms op tijd bij de arm vattend teneinde een klein malheur te vermijden vanwege een dol paard, een dief of een venijnig zwijn, desnoods om hem te hoeden voor een spat modder of een fluim of de inhoud van een pispot uitgegoten vanaf een hoger verdiep – wat in feite al jaren verboden was. Voor mijn vader zelf ging men graag opzij, dat is waar. Een bijzonder joviale man was dat, maar een die zijn kaarten dicht bij zich hield, en zijn herberg zag als meer dan gewoon een plek waar mensen zich na een goedgevulde tafel te slapen legden. Van elk van hen kwam hij na luttele minuten te weten wat hij deed en waarom hij zich in de stad bevond. Niet zelden bracht hij hen naar de Beurs aan de Meirbrug, een geldtempel gelijk een doolhof, waar hij iedereen kende, en introduceerde hij zijn doorluchtige gast bij een Italiaanse bankier, die hem daarvoor zeer erkentelijk was. Hij kon alles en iedereen met elkaar verbinden. ‘Ik ben gelijk de boter,’ zei hij weleens, ‘die over het gebrad loopt.’ ‘Ge hebt mensen nodig zoals ik, Beertje,’ zo bleef hij maar herhalen, ‘die deze wereld smakelijk maken. Dat buitenlands volk weet niks, kijkt raar op van wat er te zien valt, maar meent vervolgens dat deze indrukwekkende stad met vijftig torens wel zal zijn gelijk elke andere want handelaars en koopmannen denken nu eenmaal zo. Aha! Dat is ze dus niet en dat moet ge hun weten te verkopen. Nee, señor or my good sir, zo gaat dat hier niet. Uw koopwaar mag nog zo excellent zijn, klaar om een vorst te behagen, zonder de juiste mensen zult ge op het eind staan roepen gelijk een koe met volle uiers en zonder een helpende hand in zicht. Verstaat

ge mij, zoon? De oude Romeinen zeggen dat Mercurius de god is van de handelaars en de dieven, dat weet een mens met wat educatie, maar hij is ook de god van de taal. Uw mond, dat is wat ge moet verkopen aan iemand die hier voor het eerst komt en zaken wil doen. Uw mond legt, hopelijk met een rijke taal, uit dat ge hier veel verder geraakt dan waar ook, mits ge de juiste mensen om u heen weet te verzamelen. En als dan zo'n kloot zijn oren spitst, zijn ogen half toeknijpt en daarbij traag knikt, alsof hij net zelf op het idee is gekomen om een gids aan te nemen, weet dat dan het brood de oven in kan, dan zijt ge die gids geworden, gij en niemand anders. Dan wordt ge niet alleen door hem beloond, maar door ieder waar gij hem naartoe hebt geleid. En zo bouwt ge met uw mond wat op. Dit allemaal, die bedden en die vaten, die tafels en die stoelen, laat u daar niet door bedotten. Zorg dat alles netjes blijft, het beddengoed niet schimmelt en het eten niet doet kokhalzen, zorg voor bier en wijn naar ieders smaak, en laat de wijven op de tafels dansen, maar vergeet nooit dat dit een schouwtoneel is voor wat ge echt kunt doen: zaken, zaken, zaken.'

Mijn vader boogde zelf niet op al te veel educatie, maar zorgde ervoor dat ik leraars en boeken leerde kennen, en ik acht me daardoor ijdel genoeg om te weten dat het altijd over meer gaat dan over zaken. Misschien is het geen zegen te zien waar anderen blind voor willen blijven.